

*De broche van 'Dorestad' *) opnieuw bekeken.*

De broche die is gevonden in Wijk bij Duurstede is een prachtig sieraad. Dat zal geen mens ontkennen. Over de broche zelf, de vondstomstandigheden en de symboliek is al menige discussie gevoerd. Het begon natuurlijk met de uitleg die dr. W.A. van Es aan deze broche gaf. Zijn uitleg was feitelijk bedoeld om 3 problemen te verbloemen, die zich tijdens de opgravingen voordeden.

Dat waren de volgende problemen:

1. Er is geen enkel bewijs gevonden dat 'Dorestad' een kerkelijk of Christelijk centrum was: er is geen kerk gevonden nog enige overlevering van een Christelijk geloof of kerkelijke traditie. Niet in 'Dorestad' zelf, noch in de verre omgeving.
2. Er is geen sprake geweest van grote rijkdom, wat wel wenselijk was zou men er de rijke handelsplaats Dorestad van willen maken. Uit de opgravingen blijkt geen rijkdom, slechts eenvoud en armoede: een plaats van jagers en vissers.
3. Van invallen van de Vikingen is geen spoor gevonden. Dan wordt het verhaal over het verbergen van dat kostbare kleinood in een put, op slag ongeloofwaardig.

Krampachtig worden steeds argumenten en redenties gezocht, om met deze broche vooral de zo vurig gewenste Christelijke betekenis van 'Dorestad' te kunnen aantonen. Die dwanggedachte leidt tot een tunnelvisie om vooral maar een Christelijke symboliek te zien in deze broche, waardoor men niet meer in staat is nuchter naar de reële betekenis van de figuratie van de broche te zoeken. En die betekenis zit er wel degelijk in, hoewel daar wel eens aan getwijfeld werd. Die twijfel werd voornamelijk ingegeven door de vergezochte en ongeloofwaardige symboliek die aan de broche gegeven werd.

De broche is gemaakt in het Zwitsers-Bourgondisch gebied (Van Es), Zuid-Duitsland of Zwitserland (Bastinck), in elk geval import. Slechts bij toeval is deze broche in Wijk bij Duurstede terecht gekomen. Of dat door handel (waarom zijn er dan niet meer kostbaarheden gevonden?) of door roof gebeurd is, laten we nog even ter discussie. Op mijn website www.noviomagus.info heb ik daar wel het een en ander over geschreven: door roof dus.

De broche is een uniek exemplaar. Er is geen tweede van gevonden. De broche is dan ook niet vergelijkbaar met andere vondsten van rijk versierde juwelen en kunstige goudsmeedkunst. De vergelijkingen die steeds gemaakt worden, zijn vooral bedoeld om er de gewenste Christelijke symboliek en traditie mee aan te kunnen tonen. De kunstvoorwerpen waarmee de broche van 'Dorestad' steeds vergeleken wordt zijn dan vaak kerkelijke schatten, maar daar kunnen op zich geen argumenten aan ontleend worden. Immers de meeste kostbaarheden werden nu eenmaal gemaakt voor vorstenhuizen en de kerk. Daar zullen dan ook steeds de meeste kostbaarheden terug te vinden zijn. De broche van 'Dorestad' werd vergeleken met de gouden broche uit Wittislingen, het reliekschrijntje uit Enger, de evangelieband uit Lindau, het draagaltaartje uit Adelshausen, het kannetje van Karel de Grote uit St. Maurice d'Agaune en het altaar van S. Ambrogio in Milaan. Men wilde naast de Christelijke symboliek met juist de vergelijkingen met deze voorwerpen tevens een datering vaststellen. De vergelijkingen met genoemde kunstobjecten zijn op meerdere gronden speculatief.

1. De broche is uniek. Er is er maar één van bekend. Vergelijkingen met totaal andere kunstvoorwerpen zijn alleen op grond hiervan onbetrouwbaar en zeer speculatief.
2. De meeste van de hiervoor genoemde kunstvoorwerpen heeft men op grond van onduidelijke argumenten gedateerd tussen de 7e tot 10e eeuw, een ruime marge dus. In Wijk bij Duurstede heeft men de broche dwingend gedateerd op begin 9^e eeuw, uiteraard om de broche in het plaatje van 'Dorestad' passend te maken.
3. Ook al zou de broche uit begin 9^e eeuw zijn, dan wil dat nog niet zeggen dat de nederzetting waar deze broche gevonden is ook uit de 9^e eeuw stamt. De broche zal immers niet in hetzelfde decennium waarin deze gemaakt is, ook verloren zijn gegaan. Er moet een sterk onderscheid gemaakt worden in productiedatum en datum van verlies. Tussen jaar van productie en jaar van verlies kan zo een eeuw zijn verstreken.
4. Uit de staat waarin de broche verkeerde kan duidelijk opgemaakt worden dat deze een hergebruikt en (meerdere malen?) gerepareerd gebruiksvoorwerp was. Bovendien was de broche niet

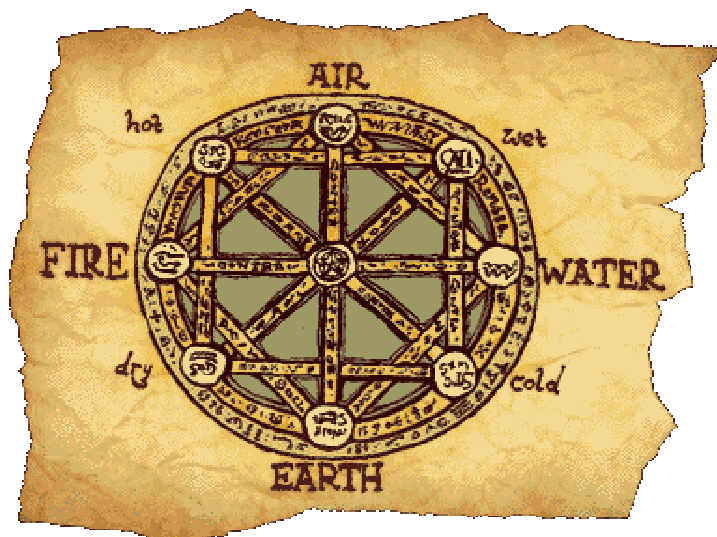
compleet. Er ontbreken enkele edelstenen en ook de bevestigingssplend is nooit gevonden. Die zijn dus eerder en elders verloren gegaan. Dat de broche in Wijk bij Duurstede terecht is gekomen door handel kan betwijfeld worden. Een versleten en incomplete broche zal niet veel handelswaarde gehad hebben. In 'Dorestad' werd de broche (volgens A. Willemsen) op een deur gespijkerd en bij de totale verwoesting van de plaats is deze in een put terecht gekomen. Over de datering van de verwoesting van de plaats (Munna?) wordt de discussie nog voortgezet.

Door de opgravingen wordt niet bevestigd dat de gevonden nederzetting in Wijk bij Duurstede een Christelijk centrum geweest zou zijn. Er is geen kerk en geen klooster gevonden, er is geen enkele kerkelijke relatie met andere steden aangetoond. Wijk bij Duurstede is ook nooit een steunpunt geweest of geworden van het Christelijk geloof of welke kerkelijke traditie dan ook.

De vergelijking met de Christelijke symboliek is zoals gezegd, vergezocht en volkomen ongeloofwaardig. De vier edelstenen zouden het kruis van Christus voorstellen of de vier evangelisten. Deze opvatting is door Albert Delahaye al eerder naar het rijk der fabelen verwezen, waar hij een vergelijking maakte met de mooiere kruisen op schalen van Hunnen en Vikingen. En daar zal toch niemand aan Christelijke symboliek denken. Het is er met de haren bijgesleept, vooral om te verhullen dat er geen spoor van een kerk is gevonden in Wijk bij Duurstede, waar er toch een kleine 55 a 60 (!?) geweest moeten zijn. Een paradijsvogel dan, de Goddelijke drie-eenheid, de rozenkrans, het kruis van Lazarus of de krul van een bisschopsstaf? Ook deze vergelijkingen zijn eveneens ver gezocht, heel erg ver zelfs, te ver. Daar heeft de maker van deze broche mijn inziens geen moment aan gedacht. We moeten die Christelijke of kerkelijke symboliek gewoon maar even vergeten.

Nu zou je de conclusie kunnen trekken dat er helemaal geen symboliek in die broche te vinden is. Maar daar is die broche toch te exclusief voor.

Waarom zouden die vier edelstenen niet de vier windrichtingen kunnen zijn of de vier seizoenen? Of de vier toentertijd bekende hemellichamen zoals de aarde, de zon, de maan en sterren kunnen verbeelden? In mijn opinie is de broche een verzinnebeelding van de vier klassieke elementen, zoals die ooit door Aristoteles (4^e eeuw vóór Chr.) werden genoemd. Van een Christelijke symboliek was in de 4^e eeuw vóór Christus in elk geval nog geen sprake. De vier klassieke elementen waren de lucht, het water, de aarde en het vuur, die verder onderverdeeld werden in vochtigheid, koude, droogte en hitte. Zie de figuur hieronder links.

De ontwerper van de broche van 'Dorestad' heeft mijn inziens deze figuur als uitgangspunt genomen en daar enkele eigen creatieve en figuratieve vormen aan toegevoegd. De uitvoering van deze broche getuigt niet alleen van een groot vakmanschap, maar vooral van een grote creativiteit.

Bekijken we de kleuren die staan voor de vier klassieke elementen, dan vinden we deze allen terug op de broche. Het wit van het lucht, het blauw van het water, het groen van de aarde en het rood van het vuur. Deze vier basiskleuren van deze vier elementen vind je ook terug in de decoratieve figuratie rondom de middelste edelsteen, waar Van Es een sterk gestileerde boom in zag. Zie detail hierboven (rechts) dat 4 keer voorkomt op de broche.

Maak je een vergelijking van de broche van 'Dorestad' met andere soortgelijke juwelen, dan zie je ook daar dezelfde symboliek van de 4 elementen en de 4 (of zelfs 8) tussenvormen terug, zoals bij het Effros-juweel (hieronder links) en de in een graf in Venray gevonden fibula (hieronder rechts). Er zijn meerdere voorbeelden te vinden.

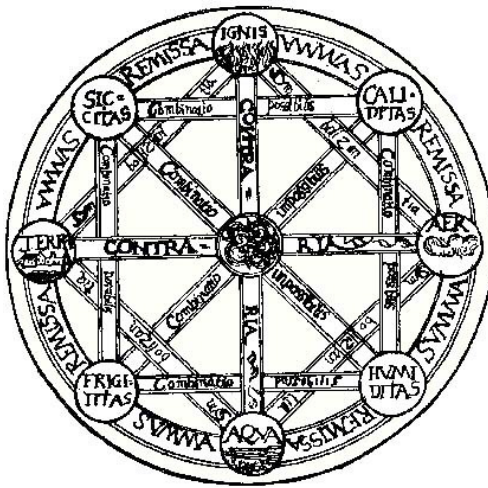
De krullen tussen de edelstenen, vooral prachtig te zien op de Effros fibula (links), is een figuratieve uitvoering van de golven van het water, van de vlammen van een vuur, van de wind in de lucht en van de bladeren en takken van een boom die in de aarde groeit. Deze zie je prachtig uitgebeeld op een moderne broche van de 4 elementen, hieronder links.

Hieronder rechts zie je een andere weergave van de klassiek elementen, waarbij de elementen met sierlijke bogen omsloten en met elkaar verbonden zijn.

Een vergelijking van deze sierlijke bogen op de broche rechts, met die van de wind, de golven, het vuur en de bladeren en takken van de bomen (aarde) op broche links, zijn ook de verklaring van de figuratieve versieringen op de broche van 'Dorestad', waar Van Es slangen of paradijsvogels zag en anderen de hoorns van de bok (is niet helemaal uitgesloten).

Projecteren we nu de afbeelding van de 4 elementen (hieronder links) op de broche van 'Dorestad' (hieronder rechts) dan geeft dat het volgende resultaat.

Afbeelding van de 4 elementen, naast de broche van Dorestad.

Afbeelding van de broche van 'Dorestad' waarover die van de 4 elementen is geprojecteerd, levert een perfecte pasvorm op.

We kunnen dus concluderen dat de afbeelding van de 4 elementen van Aristoteles model heeft gestaan voor de broche van 'Dorestad'. Van een Christelijke symboliek is geen sprake, hoewel?

De 4 elementen vuur, lucht, water en aarde vinden we ook terug in het scheppingsverhaal, zoals we dat uit Genesis kennen. Dan zouden ook de figuren in het midden rondom de centrale rode edelsteen (die de zon is?), een verklaring kunnen krijgen met de bomen (bladeren) dieren (vissen, vogels in het centrale deel) en tot slot de dieren op het land (de bok?) en de mens, die niet afgebeeld is, maar als het ultieme resultaat van de schepping de drager van deze wonderlijke en kostbare broche was. De mens al hoeder van het heelal, van de aarde en alles wat daarop te vinden is. De drager van deze broche had zo de hele schepping op zijn mantel. Is er toch sprake van Christelijke symboliek?

*) Met 'Dorestad' bedoelen we de opgegraven nederzetting in Wijk bij Duurstede die men er zo graag voor Dorestad houdt.

Guido Delahaye,
Amersfoort.